

Kant: v kakšnem pomenu so sodbe okusa estetske?

V prvi izdaji *Kritike čistega uma* (1781) se je Kant že zavedal problemov, ki zadevajo merila ali načela okusa, čeravno še vedno vztraja na stališču, da obstajajo zgolj empirične posplošitve. Odlomek, ki kaže na tovrstno razmišljanje, je opomba k prvemu delu (1. paragraf) *Transcendentalne estetike*. Ker je Kant to opombo v drugi izdaji *Kritike čistega uma* (1787) pomembno dopolnil, navajam opombo v celoti; dodatki iz druge izdaje so navedeni v oglatih oklepajih: »Nemci so edini, ki sedaj uporabljajo besedo *estetika*, da bi z njo označili tisto, čemur pravijo drugi kritika okusa. Razlog za to tiči v zmotnem upu izvrstnega analitika Baumgartna, da bi kritično presojo lepega postavil na umska načela in njena pravila povzdignil v znanost. Toda ta napor je zaman. Kajti omenjena pravila oziroma kriteriji so po svojih [poglavitnih] virih zgolj empirični in ne morejo tako nikoli utemeljiti a priori [določenih] zakonov, po katerih bi se morala ravnati naša presoja okusa; pravzaprav prav slednje tvori preizkusni kamen pravilnosti prvega. Zavaljo tega bi bilo smotrno to poimenovanje [bodisi] zopet opustiti in ga prihraniti za tisti nauk, ki je resnična znanost – s čimer bi se približali tudi govoric in smislu starih, pri katerih je bila zelo slavna razdelitev spoznanja na *aisthetà kai noetá* [– bodisi ga v rabi deliti s spekulativno filozofijo in estetiko deloma jemati v transcendentalnem smislu, deloma v psihološkem pomenu].«¹

Kantova stališča iz prve izdaje *Kritike čistega uma* se skladajo z Burkeovimi in Humeovimi. Hume v »Of the Standard of Taste« (1757) pravi – ko govori o statusu načel kompozicije v umetnosti – da je njihov temelj enak kot pri vseh praktičnih znanostih, namreč izkustvo. Ta načela niso nič drugega kot splošna zapažanja, ki zadevajo tisto, za kar smo univerzalno ugotovili, da ugaja v vseh deželah in dobah. Tako Burke kot Hume pritrdilno odgovorita na vprašanje o eksistenci meril okusa, vendar sodita, da merila okusa niso nič drugega kot empirične posplošitve, ki se tičejo tega, kako določene kvalitete in značilnosti predmetov zadevajo običajne, normalne opazovalce. Kant v drugi izdaji *Kritike čistega uma* spremeni mnenje predvsem zato, ker ne more sprevideti, kako bi lahko taka empirično izpeljana merila rabila za objektivni temelj za katerokoli posamezno trditev, da je neka stvar

¹ Immanuel Kant, *Kritika čistega uma*, v *Problemi-Razprave* 30 (1-2/1993), str. 84-85.

lepa. Ključno vprašanje za Kanta zdaj postane vprašanje »kakšno pravico imam domnevati, da moja individualna sodba, da je nek predmet lep, zapoveduje, da z njo soglašajo tudi drugi?« Sodbe okusa naj bi implicirale, da bi tudi drugi morali ugotoviti, da je predmet lep. Kaj me upravičuje, da lahko tvorim tako sodbo in zahtevam soglasje drugih? Kant v drugi izdaji *Kritike čistega uma* pravi, da kriteriji »ne morejo tako nikoli utemeljiti a priori določenih zakonov, po katerih bi se morala ravnati naša presoja okusa«. Dodatek *določeni* k zakonom anticipira pomemben nauk iz *Kritike presodne moči*, da obstaja apriorno pravilo ali merilo okusa, vendar tako, da je *nedoločeno*. Ko Kant govori o antinomiji okusa trdi, da morajo biti načela, na katerih temeljijo sodbe okusa, nedoločena. Kant vidi v nedoločenem pojmu subjektivne smotrnosti narave rešitev za dihotomijo subjektivno-objektivno, ki nam jo navidezno vsiljujejo logične značilnosti sodb okusa. Druga pomembna sprememba v drugi izdaji je dodatek »poglavitni« k virom kriterijev. Medtem ko je Kant prej trdil, da so viri izkustva zgolj empirični, zdaj pravi, da so *poglavitni* viri zgolj empirični. Te spremembe in spremembe v zadnjem delu opombe kažejo, da je Kant začel verjeti v možnost kritike okusa znotraj okvira transcendentalne metode, razvite v *Kritiki čistega uma*.

Kant v istem letu, kot je bila objavljena druga izdaja *Kritike čistega uma*, piše K. L. Reinholdu, da je na področju kritike okusa odkril nekakšno vrsto apriornega načela, ki se razlikuje od dotlej odkritih načel. V pismu pravi, da obstajajo tri zmožnosti duha: zmožnost spoznanja, zmožnost občutenja ugajanja in neugajanja in zmožnost želje. Za prvo in tretjo zmožnost naj bi Kant že našel apriorna načela, v pismu pa sporoča, da mu je sistematična narava analize prej omenjenih zmožnosti človekovega duha omogočila odkriti apriorna načela tudi za področje kritike okusa. Kant tako prizna, da obstajajo tri deli filozofije, od katerih ima vsak svoja apriorna načela: teoretska filozofija, teleologija in praktična filozofija.²

Kantova trditev, da je razvil prvo res filozofsko teorijo estetike, temelji na njegovem poskusu, da bi pojasnil razliko med sodbo, da je nekaj lepo, in sodbo, da nekaj ugaja. Obe sodbi sta po Kantu »estetski« zato, ker nista pojmovni sodbi o stvareh v svetu, temveč sta poročili o odnosu med predmetom, ki ga srečamo v izkustvu, in občutjem ugajanja v presojajočem subjektu. Toda sodba, s katero ugotavljam, da je neka posamezna stvar lepa – v nasprotju s sodbo, s katero ugotavljam, da mi neka stvar ugaja – to zadovoljstvo pripisuje tudi drugim. Jaz sam menim, da je to zadovoljstvo nujno v smislu, da čutim, da bi moral vsakdo v isti situaciji tvoriti enako sodbo o lepoti predmeta in zato menim, da je zadovoljstvo, ki ga čutim, univerzalno. Ko tvorim sodbo, da je predmet lep, domnevam, da bi moje

² Glej pismo K. L. Reinholdu z dne 31. decembra 1787 (*Ak.* 10: 513-515).

zadovoljstvo moralo (prvina nujnosti) veljati za vse ljudi (prvina univerzalnosti).

Toda kakor pripominja Kant: »Absolutno nemogoče je a priori dognati povezanost občutja ugodja ali neugodja kot učinka s kako predstavo (senzacijo ali pojmom) kot njenim vzrokom. Takšna povezanost bi bila namreč kavzalno razmerje, ki ga je (med predmeti izkustva) mogoče spoznati vselej le a posteriori in s pomočjo samega izkustva.«³ Torej je treba sodbe okusa deducirati: njihovo veljavnost kot razreda sodb je treba vzpostaviti zato, ker zahtevajo nujnost in univerzalnost, na kateri ne naletimo v izkustvu. Zahteva po univerzalni veljavnosti sodb okusa je legitimna zgolj ob domnevi, da so vsi ljudje v podobnih subjektivnih razmerah glede presoje. Za posamezno stvar bi lahko legitimno trdili, da je lepa zgolj v primeru, če tako trditev ne tvorimo na temelju občutja ugodja, ki spremlja senzacijo, temveč na temelju občutja ugodja, ki spremlja presojanje predmeta. To presojanje predmeta ne smemo identificirati s sodbo okusa, ki je preprosto sodba, da je neka posamezna stvar lepa. Presojanje predmeta je dejavnost refleksije in kontemplacije o formi predmeta. Za to, da bi sodba, da je nekaj lepo, lahko legitimno zahtevala objektivnost (intersubjektivnost) in torej splošno veljavnost, mora biti občutje ugodja, na katero se implicitno nanaša (in na katerem se utemeljuje), posledica mentalnih dejavnosti (kontemplacije, presoje o formi predmeta).

Če bi sodbe okusa preprosto in neposredno tvorili zgolj na temelju ugodja, da imamo določeno senzacijo, potem take sodbe ne bi mogle postaviti zahteve po splošni veljavnosti. Ugodja zgolj senzacij (da mi ta in ta vonj, ta in ta zvok, ta in ta tekstura ugaja) so popolnoma subjektivna; spreminjajo se od posameznika do posameznika in ni nobenega temelja, na podlagi katerega bi lahko trdili, da je zgolj ugajanje v senzaciji veljavno za vsakogar. Naspotno pa, ugodje, za katerega čutimo, da je v osnovi naših sodb okusa, pripisujemo vsakomur, tako rekoč, kot dolžnost. Zahtevamo splošno soglasje in krivimo druge, če sodijo drugače, in jim odrekamo okus.

»Estetsko« v Kritiki presodne moči

Prvi paragraf *Kritike presodne moči* nosi naslov »Sodba okusa je estetska«. Danes se nam zdi ta trditev sama na sebi umljiva, očitna, celo analitična resnica. Toda kaj hoče pravzaprav Kant povedati s sintagmo, da so sodbe okusa estetske?

³ Immanuel Kant, *Kritika razsodne moči*, v *Problemi* 34 (5-6/1997), str. 177.

Kant pravi, da so estetske tako »predstave« kot »sodbe«. Sodi, da obstajata dve vrsti čutnega zaznavanja: v prvo sodijo *senzacije* [Empfindung], ki nam dajejo informacijo o svetu zunaj nas in o naših telesnih stanjih, v drugo vrsto pa sodijo *občutja* [Gefühl]: »V zgornji opredelitvi razumemo z besedo senzacija neko objektivno predstavo čutov. Da pa ne bi nenehno tvegali, da nas bodo napačno razumeli, bomo temu, kar mora vedno ostati subjektivno in kar absolutno ne more biti predstava predmeta, dali ime občutje, ki je tudi sicer običajno. Zelena barva travnikov sodi kot zaznava predmeta čuta k *objektivnim* senzacijam; prijetnost teh travnikov pa k *subjektivni* senzaciji, s katerim ni predstavljen noben predmet: se pravi, k občutju, s katerim je predmet motren kot objekt ugajanja (ki ni njegovo spoznanje).«⁴

Po Kantovem mnenju je sodba lahko kognitivna ali logična (in tako ne estetska), čeravno so predstave, ki jo tvorijo, estetske. Estetska sodba je torej sodba, v kateri se predstave, kakršnakoli naj je že njihova narava (estetska ali racionalna), nanašajo na subjekt, ne pa na predmet sodbe. Estetske sodbe so subjektivne v dobesebnem pomenu te besede, so torej »od presojajočega subjekta«. Sodba okusa je estetska zato, ker povezuje predstavo (predmeta umetnosti ali narave) s subjektom in z njegovim občutjem ugodja ali neugodja: »Pojem objekta nasploh lahko neposredno povežemo z zaznavanjem predmeta ... v sodbo spoznanja ... Toda z zaznavanjem lahko neposredno povežemo tudi občutje ugodja (neugodja) in všečnosti, ki spremlja predstavo objekta ... tako nastane estetska sodba, ki ni sodba spoznanja.«⁵

Paradoks estetske sodbe

Zmožnost presojanja je mentalna zmožnost, ki jo lahko pozitivno opišemo kot spoznavanje s pomočjo pojmov, negativno pa kot »ne-čutno zmožnost vednosti«. Sodba kot dejanje razuma je dejanje mišljenja, v katerem posamezno predstavo pripišemo univerzaliji ali pojmu. Zmožnost presojanja je moč, da tisto, kar nam je nekako dano v izkustvu, podredimo pojmu. Kantova *Kritika presodne moči* ima opraviti predvsem z dotlejš zanemarjenimi *refleksijskimi* sodbami, katerih funkcija naj bi bila »najti

⁴ *Ibid.*, str. 166. Rado Riha, slovenski prevajalec *Kritike presodne moči*, prevaja *Empfindung* z *občutkom*, *Gefühl* pa z *občutjem*. Sam prevajam *Empfindung* z *senzacijo*, ker izraz jasneje nakazuje, da gre za zunanji občutek oziroma za čutno dožemanje lastnosti predmetnega sveta.

⁵ Immanuel Kant, *Kritik der Urteilskraft*, Felix Meiner, Leipzig 1913, str. 138 (147-148).

univerzalijo za partikularijo«. V skladu s tem Kantovim pojmovanjem narave sodbe pa bi bila estetska sodba protislovna sama s sabo. Če po Kantu rečem »To je lepo«, potem ne povežem posamezne stvari s pojmom objekta ali univerzalijo. Estetska sodba tako – strogo govoreč – ne izpolnjuje merila za to, da bi lahko bila sodba. Nasprotno, Kant trdi, da sintagma »To je lepo« povezuje posamezno stvar s subjektom in njegovim občutjem ugodja ali neugodja. Ker pa po Kantu občutje ugodja in neugodja ni univerzalija ali pojem, sintagmo »To je lepo« sploh ne bi smeli imenovati sodba. Če sintagmo »To je lepo« imenujemo estetska *sodba*, potem se dejansko najdemo v paradoksnih situaciji. Kant sam prizna, da je pojem estetske sodbe paradoksen. Kant v prvem uvodu h *Kritiki presodne moči* pripominja, da »estetska predstava lahko pomeni čutno ali empirično predstavo, ki zadeva način, kako je aficiran subjekt«. Čutnost je zmožnost sprejemanja predstav na način, kako nas aficirajo objekti. V procesu spoznavanja je estetska predstava prenešana na objekt, ki ga predstavlja. To je prvi in temeljni pomen izraza »estetski«.

Naslednji korak, s katerim poskuša Kant rešiti paradoks »estetske sodbe«, je druga raba izraza »estetski«: »Že zdavnaj je postalo običajno, da imenujemo estetski, to je čutni, način predstavljanja, ki pod tem ne razume odnosa predstave do spoznavne moči, temveč do občutja ugodja in neugodja. In čeravno to občutje (v skladu s tem imenovanjem) običajno tudi imenujemo senzacija (modifikacija našega stanja), ker nimamo drugega izraza, to vendarle ni objektivna senzacija, katere določilo se uporablja za *spoznanje* nekega predmeta (kajti nekaj motriti z ugodjem ali sicer spoznavati ni zgolj odnos predstave do objekta, temveč sprejemljivost subjekta), temveč prav nič ne prispeva k spoznanju predmeta ... V izrazu estetskega načina predstavljanja bo torej vselej ostalo neko neizogibno dvoumje, v kolikor z njim razumemo zdaj tisti način predstavljanja, ki izziva občutje ugodja in neugodja, zdaj oni način predstavljanja, ki zadeva samo spoznavno moč, v kolikor se v njej nahaja čutno zaznavanje, ki nam omogoča, da predmete spoznamo zgolj kot pojave.«⁶

To je torej prej subjektivna kot objektivna senzacija, ker je ne moremo uporabiti za spoznanje objekta. Navzlic temu pa jo lahko imenujemo »estetska«, to je čutna, saj je modifikacija stanja subjekta kot vse druge senzacije, objektivne senzacije, na katerih temelji spoznanje objekta. Kant je prepričan, da je to dvoumje mogoče najuspešneje odstraniti tako, da izraza »estetsko« ne uporabimo za zore, senzacije in predstave in da ga omejimo zgolj na operacije presodne moči. Vendar pa tako ustvarimo protislovni pojem *estetske sodbe*. Kant to izrecno tudi prizna: »Kajti zori so

⁶ Immanuel Kant, *Kritik der Urteilskraft*, prvi uvod, VIII.1.

lahko res čutni, toda *sodba* sodi izključno zgolj k razumu (vzetem v širšem smislu), *soditi* estetsko ali čutno, v kolikor bi to presojanje moralo biti *spoznanje* nekega objekta, pa je v tem primeru tudi samo protislovno... nasprotno, *objektivno* sodbo vselej sprejme zgolj razum in se zato ne more imenovati estetska.«⁷

Kanta to protislovje ne moti, saj meni, da stori, da je pomen, ki ga hoče dati izrazu »estetska sodba«, popolnoma nedvoumen. Izraz »estetska sodba o objektu« pomeni, da je se dana predstava dejansko nanaša na nek objekt, vendar je to sodba, ki sporoča določilo subjekta in njegovega občutenja, ne pa določila objekta. Za sodbo rečemo, da je »estetska«, to je čutna, v skladu z njenim subjektivnim učinkom ne pa v skladu z njeno osnovo določevanja. Čeravno sodba okusa ni čutna predstava predmeta, pa jo lahko imenujemo estetska zato, ker jo lahko opišemo kot čutno predstavo stanja subjekta – načina, kako je subjekt prizadet – glede na objekt. V tem smislu lahko tudi razumemo Kantovo opombo, da z estetsko sodbo razumemo sodbo, katere določujoči temelj ne more biti drug kot subjektiven, ker se nanaša na občutje ugodja in neugodja. Občutja ugodja in neugodja pa nikoli ne morejo biti lastnosti predmeta, temveč le lastnosti subjekta oziroma njegovih mentalnih stanj.

Kant v *Prolegomenah* uvede razliko med sodbami zaznavanja in sodbami izkustva: »Čeprav so vse izkustvene sodbe empirične, tj. imajo za podlago neposredno čutno zaznavo, niso obratno vse empirične sodbe zato izkustvene, temveč se morajo empiričnemu in sploh temu, kar je dano v čutnem zrenju, pridružiti še posebni pojmi, ki imajo svoj izvor popolnoma a priori v čistem razumu; vsaka zaznava se mora najprej podrediti tem pojmom in šele z njihovo pomočjo se spremeni v izkustvo.

Empirične sodbe, kolikor so objektivno veljavne, so izkustvene; tiste pa, ki veljajo samo subjektivno, imenujem zaznavne sodbe. Tem niso potrebni nobeni čisti razumski pojmi, temveč samo logično povezovanje zaznav v mislečem subjektu, medtem ko prve razen predstav čutnega zrenja zmeraj zahtevajo še posebne pojme, ki jih je *prvinsko spočel čisti razum sam*, in prav ti napravijo, da postane izkustvena sodba *objektivno veljavna*.«⁸

V »logičnem povezovanju zaznav v mislečem subjektu« lahko prepoznamo postopke primerjave, refleksije in abstrakcije, ki so vir vseh pojmov kot forme, ki jo zahteva presodna moč. Kajti Kant v nadaljevanju izrecno pravi, da zaznave samo primerjam in jih povežem v zavesti svojega stanja. Tako dobim sodbo zaznavanja, ki ima zgolj subjektivno veljavnost. Povezuje samo zaznave v mojem duševnem stanju ne glede na predmet. Zato za

⁷ Immanuel Kant, *Kritik der Urteilskraft*, prvi uvod, VIII.2.

⁸ Immanuel Kant, *Prolegomena*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1963, str. 109-110.

izkustvo ni dovolj, da se zaznave primerjajo in s pomočjo presojanja povezujejo: »Iz tega ne izvira splošna veljavnost in nujnost sodbe, a samo zaradi njiju je sodba lahko objektivno veljavna in izkustvena.«⁹

Da bi iz sodbe zaznavanja nastala sodba izkustva, je pred tem potrebna neka čisto drugačna sodba. Dani zorni vtis se mora podrediti pod neki pojem, ki empirični sodbi priskrbi splošno veljavnost. Kako se zgodi ta čudežna pretvorba »logičnega povezovanja zaznav« z zgolj subjektivno veljavnostjo v sodbo izkustva, ki ima objektivno veljavnost. Zdi se, da razlika med tema vrstama sodb, ki jo Kant uvede v *Prolegomenah*, kasneje (v B različici transcendentalne dedukcije) izgine v prid razlikovanja med zgolj empiričnimi asociacijami in sodbami: »Kopula 'je' v sodbah meri prav na to, da loči objektivno enotnost danih predstav od subjektivne. Kajti ta kopula označuje njihov odnos do izvorne apercepcije in njene *nujne enotnosti*, in to tudi če je sama sodba empirična in s tem naključna, npr. telesa so težka. S tem sicer nočem reči, da te predstave *nujno spadajo skupaj* v čutnem zoru, temveč da spadajo skupaj *zaradi nujne enotnosti* apercepcije v sintezi zorov, tj. po principih objektivne določitve vseh predstav, kolikor lahko iz njih nastane spoznanje ... Edino na ta način nastane iz tega razmerja *sodba*, tj. razmerje, ki je *objektivno veljavno* in ki se v zadostni meri razlikuje od razmerja teh istih predstav, kjer bi obstajala zgolj subjektivna veljavnost, npr. po zakonih asociacije.«¹⁰

Po zakonih asociacije bi lahko rekel le naslednje: Ko nosim kako telo, čutim pritisk teže, nikakor pa ne bi mogel reči: Telo *je* težko, kajti to pomeni, da sta ti dve predstavi povezani v objektu (ne glede na razlike v stanju subjekta) in da nista skupaj le v zaznavi (naj se ta še tolikokrat ponovi).

Da je soba topla, sladkor sladak, pelin grenak – to so samo subjektivno veljavne sodbe. Nikakor ni nujno in ne pričakujem, da bom vedno tako čutil in da morajo tako čutiti tudi drugi. Te sodbe izražajo zgolj odnos dveh senzacij do istega subjekta, namreč do mene samega, in še to zgolj v mojem trenutnem stanju zaznavanja. Take sodbe imenuje Kant sodbe zaznavanja. Čisto drugačna zgodba je z sodbami izkustva: »Kar izkustvo v nekih okoliščinah uči mene, mora mene in vsakogar učiti vsak čas in njegova veljavnost se ne omejuje na subjekt ali njegovo trenutno stanje. Zato izrekamo vse takšne sodbe kot splošno veljavne.«¹¹

Če na primer rečem »Zrak je elastičen«, potem je to najprej sodba zaznavanja, ker povezujem med seboj zgolj dve senzaciji. Preden se taka sodba zaznavanja lahko spremeni v sodbo izkustva mora biti izpolnjena

⁹ *Ibid.*, str. 112.

¹⁰ Immanuel Kant, *Kritika čistega uma*, v *Problemi-Razprave* 30 (1-2 /1993), str. 132.

¹¹ Immanuel Kant, *Prolegomena*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1963, str. 111.

zahteva, da se zaznava subsumira pod pojem razuma. V navedenem primeru se zrak subsumira pod pojem vzroka, ki določi sodbo o njegovi razteznosti kot hipotetično. S tem ne trdimo, da je razteznost enkrat ali večkrat povezana z mojo predstavo zraka zgolj v moji zavesti ali v zavesti drugih, temveč da je povezava teh dveh pojmov *nujna*. Sodba, da je zrak elastičen, postane splošno veljavna in s tem izkustvena šele tako, »da gredo pred njo neke druge sodbe, ki podrejajo predstavo zraka pod pojem vzroka in učinka in s tem določajo zaznave ne samo glede na njihovo medsebojno razmerje v meni, temveč tudi glede na obliko presoje nasploh (ki je tukaj hipotetična) ter tako empirične sodbe naredijo splošno veljavne.«¹²

Od Kanta bi seveda pričakovali kakšno drugo razlago. Recimo naslednjo. Sodba »Zrak je elastičen« je kategorična in pripisuje predikat »elastičen« subjektu »zrak«. Sodba izkustva postane tako, da subsumira analizirani zor pod kategorijo substance. »Zrak« bomo potem subsumirali pod kategorijo *substance*, »elastičen« pa pod kategorijo *lastnosti* ali *akcidence*. Vendar Kant tega v tem primeru ne stori in subsumira »zrak« pod kategorijo *vzroka*. Morda si lahko nepričakovan privilegij, ki ga Kant pripiše kategoriji vzročnosti in hipotetični sodbi, razložimo takole. Če se razteznost zraka najprej pokaže tako, da se upira stiskanju v črpalki ali pa tako, da njegova prostornina naraste, če ga segrevamo, potem lahko uporabimo hipotetične sodbe, kot so »Če zrak segrevamo, potem se širi«, »Če zrak stisnemo, se upira stiskanju« ali »Če zrak nehamo stiskati, se razširi«. Take sodbe so zgolj medsebojne povezave zaznav v meni, ki jih lahko posplošim takole: »Če je x mojega zora zrak, potem se prizadeva prostorsko razširiti«. Glede na množstvo hkratnih opazovanj lahko sklenemo, da so obravnavane zaznave same na sebi določene glede na logično formo hipotetične sodbe. Zaznave, mišljene pod pojmom »zrak«, je torej treba subsumirati pod pojem *vzroka*, zaznave, mišljene pod pojmom »raztezanja«, pa pod pojem *učinka*, tako pa se sodba zaznavanja preoblikuje v sodbo izkustva. Pri tej pretvorbi je pomemben predvsem veznik v sodbi (če ... potem). Vprašanje se potem glasi: Kako zgolj logična kombinacija zaznav, ki jo izraža ta veznik, privede do subsumpcije zora pod ustrezno kategorijo? Sodba izkustva mora torej preko čutnega zora in njegove logične povezave (potem ko je ta s primerjanjem postala splošna) dodati v sodbi nekaj, kar določa sintetično sodbo kot nujno in s tem kot splošno veljavno. Gre torej za pojem tiste sintetične enotnosti zornih vtisov, ki se da predstaviti samo z neko dano *logično funkcijo sodb*.

¹² *Ibid.*, str. 113.

Ali: »Mogoče je sedaj, da najdemo v tej zaznavi redno razmerje, da sledi danemu pojavu stalno nek drug pojav (ne pa obratno); v takšnem primeru uporabim hipotetično obliko sodbe in npr. rečem: Če sonce zadosti dolgo obseva neko telo, se to segreje. V tem seveda še ni nujne povezave, torej pojma vzročnosti. Toda grem dalje in rečem: Če naj postane gornja sodba, ki je samo subjektivna povezava zaznav, izkustvena sodba, potem mora postati nujna in splošno veljavna. Takšna sodba pa bi se glasila: Sonce je s svojo svetlobo vzrok toplote. Gornje empirično pravilo se šteje sedaj že za zakon, in sicer za zakon, ki ne velja le za pojave, temveč velja zanje glede vsega možnega izkustva, izkustvo pa terja, kot vemo, splošno veljavnost in nujnost.«¹³

Sodba zaznavanja analizira ponovljeno časovno zaporedje v diskurzivno povezavo med antecedensom in konsekventom hipotetične sodbe. Ta povezava pa je slabotna, saj je nezadostno določena. Največ, kar izraža, je, da – če je dejstvo, da sonce sije na kamen med predmeti, ki jih zaznavam ob določenem času, potem je dejstvo, da se kamen segreva med predmeti, ki jih zaznavam v času, ki sledi. Toda odnos antecedensa do konsekventa je zgolj »logična povezava zaznav«, ki jo je treba še nadalje določiti. To bi lahko storili tako, da bi korelacije, ki jih že imamo, primerjali še z drugimi korelacijami. Šele po takem postopku bi lahko zatrdili vzročno povezavo: Sonce segreje kamen. Empirične sodbe tvorimo s postopki primerjave, refleksije in abstrakcije, s pomočjo katerih se empirične zaznave in njihove reproduktivne asociacije zrcalijo v pojmi, kombiniranih v sodbi.¹⁴

Sklep

Videti je, da Kant zahteva razločevanje med slovnično obliko sodbe in njeno logično obliko. Logična poanta v podporo trditvi, da so sodbe okusa estetske, je pripomba, da sodbe okusa ne povezujejo predstave s pojmom: »Če sodimo o objektih le glede na pojme, izgine vsaka predstava lepote. Torej tudi ne more obstajati pravilo, ki bi koga prisiljevalo, da nekaj prizna kot lepo. Ali so neka obleka, neka stavba ali pa neka roža lepi, glede tega se v naši sodbi ne bomo pustili prepričati nobenemu razlogu in nobenemu načelu. Objekt si želimo ogledati sami, tako, kakor da bi bilo ugajanje, ki ga zbuja, odvisno od senzacije.«¹⁵ Teza, da sodbe okusa niso podvržene

¹³ *Ibid.*, str. 125-126.

¹⁴ Glej Béatrice Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge*, Princeton University Press, Princeton 1998, str. 178-179.

¹⁵ Immanuel Kant, *Kritika razsodne moči*, v *Problemi* 34 (5-6/1997), str. 173.

dokazu, je povezana s Kantovim pojmovanjem, da lepota ugaja takoj, neposredno, da odkritje nečesa lepega zahteva neposredno izkustvo predmeta.

Po Kantu je dojemati smotrno urejeno stavbo nekaj popolnoma drugega kakor zavedati se te predstave s senzacijo ugajanja. V tem primeru povezujemo predstavo v celoti s subjektom, in sicer z njegovim življenjskim občutjem, ki ga imenujemo občutje ugodja in neugodja. Sodbe okusa so torej podvrsta estetski sodb; fenomenološko jih opazimo preko našega zavedanja občutja ugodja ali neugodja, ko zaznavamo predmet: »To, da je predstava predmeta neposredno povezana z ugodjem, je mogoče le notranje zaznati, in bi – če ne bi hoteli naznaniti nič več kot to – dala zgolj empirično sodbo.«¹⁶ Zdi se, da Kant navaja ta izkustvena dejstva kot evidenco za svojo trditev, da so sodbe okusa estetske.

Sklep, h kateremu nas napeljuje, je, da je sodba okusa estetska, to je, da je o stanju subjekta, ki zaznavno ali čutno dojema predmet. Ta analiza sodbe okusa kot estetske tvori tezo o antinomiji okusa. Skupaj z analizo sodbe okusa kot nezainteresirane sodbe je ustvarjeno nasprotje, ki zahteva transcendentalno dedukcijo okusa. Torej ima trditev, da je sodba okusa estetska, osrednji pomen v nadaljnji argumentaciji *Kritike presodne moči*.

¹⁶ Immanuel Kant, *Kritik der Urteilskraft*, Felix Meiner, Leipzig 1913, str. 139 (149).